

NY CHANS FÖR EKEN NÄR SKOGEN ÅTER ÖPPNAS UPP?

- Exemplet Dalby Söderskog

Jörg Brunet, Johan Larsson, Mats Hannerz

Dalby Söderskog i Skåne är ett klassiskt exempel på hur den tidiga naturvården skulle skydda naturen från människan. En strategi som visade sig slå ut den ekskog som man ville värna.

Skogen sågs som ett exempel på en naturlig sydsvensk lövskog, och 1918 avsattes den som nationalpark (med sina 36 hektar Europas minsta!). I början av 1900-talet dominerades trädskiktet av ek och bok med en blomsterprakt under. Det som uppfattades som en naturlig lövskog var dock i själva verket resultatet av tidigare betesdrift och återkommande avverkningar.

Med nationalparken upphörde den tidigare skötseln och skogen ändrade nu snabbt karaktär. Bok, alm och ask växte upp och konkurrerade med ekarna. Många av de stora ekar som växte i Söderskogen för 100 år sedan är borta idag. Nu är också almen och asken på väg bort genom sjukdomar, och skogen är på väg mot en ny fas.

Ny chans för eken?

Normalt har eken svårt att föryngras och förbli vital i konkurrens med mer skuggtåliga ädellövträd. Har den fått en ny chans när det tidigare så täta trädskiktet åter öppnats upp, denna gång genom alm- och

Figur 1. Grupp av gamla ekar i Dalby Söderskog (2010). En bild av hur stora delar av den ursprungliga Söderskogen kan ha sett ut. Foto: Jörg Brunet.

askskottsjukans härjningar? Det var frågan för Jörg Brunet och Johan Larsson när de sjösatte en studie i nationalparken.

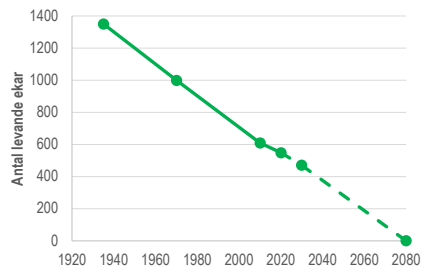
Inventeringar sedan 1909

Trätaxeringar har gjorts vid flera tillfällen från 1909 och framåt. Vid den senaste inventeringen 2020–2021 registrerade Jörg och Johan sammanlagt 1322 levande ekar med en brösthöjdsdiameter av minst 1 cm, varav 552 äldre ekar som enligt tidigare taxeringar var etablerade före 1935. Det är betydligt färre än vid nationalparkens invigning. År 1916 räknades till 1237 ekar (>20 cm), och det var ändå direkt efter en omfattande avverkning som nästan halverade ekbeståndet.

Mellan nästa trätaxering 1935 och 2020 dog i genomsnitt tio stora ekar varje år. Många ekars kronor blev alltmer beskuggade av stora almar, askar och bokar, vilket ledde till krympande kronor och lägre täckningsgrad i trädsiktet (figur 2).

I takt med att almar och askar dött av

sjukdomar har vissa gamla ekar fått sina kronor friställda. Det har dock inte påverkat dödligheten, utan den har fortsatt i samma takt som tidigare. En förklaring kan vara att de största träden idag är 270–330 år gamla, en ålder när de har svårt att revitaliseras trots att kronorna blir frihuggna. Ekarna är också känsliga för starka vindar då många har ihåliga stammar och grova grenar. Om de gamla ekarna fortsätter att

Figur 3. Antal levande ekar (över 10 cm diameter) som är etablerade före 1935. Om avgången fortsätter kommer den sista gamla eken att vara försvunnen 2080.

Figur 2. Gammal ek med reducerad krona och nedsatt vitalitet som en följd av askar som har växt förbi och almar som nu är döda, men som tidigare växt in och skuggade ut grenar i ekens krona (2013). Foto: Jörg Brunet.

dö i samma takt som under de senaste 85 åren kommer den sista gamla eken att dö runt 2080 (figur 3).

Rekord i död ved

Gamla ekar som dör bidrar förstås till död ved. I Dalby Söderskog fanns det 2021 runt 230 m³ per hektar, varav 175 m³ var ligande och 55 m³ stående död ved. En stor del är ved från döda almar och askar, men även bok och ek bidrar med stora mängder. Dalby Söderskog är kanske den skog i Sverige som för närvarande har de högsta volymerna död ved!

Eken föryngrar sig i luckor

Eken har inte kunnat föryngras sig i Dalby Söderskog när den har haft konkurrens av andra träd och buskar. Det var först med almsjukans intåg runt 1990 som nya ekplantor kunde etableras. Mellan 1990 och 2010 kom det upp en ganska kraftig naturlig ekföryngring, den största på runt 200 år. De först etablerade ekarna har nu nått

Figur 4. Före detta "bonsaiök" som vuxit förbi rådjurens beteshöjd (2021). Foto: Jörg Brunet.

20 cm i brösthöjd. År 2020/21 räknades till 770 levande ekplantor som hade minst 1 cm i brösthöjd, och antalet ekplantor minskade med ökande stamdiameter. Det tyder på en fortsatt kontinuerlig föryngring.

Många av ekplantorna var dock trängda både från sidan och ovanifrån. En överväxt krona leder inte sällan till att trädet dör. Ekplantor dör också av viltbete, även om det var få av de betade ekarna i Dalby Söderskog som hade dött. Däremot var stamformen kraftigt påverkad av bete och fejning. "Bonsaiträd" förekom, men även bonsaiar kan få fart och börja växa uppåt (figur 4).

Ljus viktigaste faktorn

Resultaten tyder på att eken främst behöver gott om ljus och kan etablera sig även på rik mull med tät högortsvegetation. Ska eken ha en framtid i Dalby Söderskog behövs förmodligen att det fortsatt uppstår större luckor i krontaket nära större ekar som kan agera frökällor. I många skogar är det viltbetet som sätter stopp för ekföryngringen. I Dalby Söderskog är vilttrycket måttligt och eken kan komma upp utan hägn. Men det förutsätter att plantorna inte blir övervuxna av andra träd och buskar. ■

Referens

Brunet, J., Larsson, J. Ekens dynamik i naturvårdsskogar - Ekbeståndets demografi i Dalby Söderskog. 2011. Arbetsrapport nr 56, SLU, Institutionen för sydsvensk skogsvetenskap.

Om författarna

Jörg Brunet är professor vid SLU med fokus på lövskogens ekologi, jorg.brunet@slu.se

Johan Larsson är trädstrateg på Lunds kommun, johan.larsson@lund.se

Studien är finansierad av Erik Stenströms stiftelse.